

TÜRKÇE ÖZET :

TÜRKİYE'DE YAKIN GEÇMİŞTE BAŞLAYAN ŞEHİRLEŞME GELENEKSEL BİRİNCİL İLİŞKİLERİ DEĞİŞTİRMİŞ MİDİR ? ŞEHİR, KASABA VE GECEKONDU SOSYAL ÇEVRESİNDEKİ, AKRABALIK, ARKADAŞLIK, KOMŞULUK İLİŞKİLERİ VE DAYANIŞMA PATTERNLERİNİN İNCELENMESİ

NAMIK AYVALIOĞLU

Sosyal psikolojik analizler, şehir yaşantısının ve şehir fizik çevresinin insanlar arası ilişkiyi bozan «bir insan yapısı çevre» olduğunu ileri sürmektedir. Şehir sosyal davranış hipotezlerine göre, şehirde insanlar arası ilişkiler impersonal, geçici (transitional) rollere bağlı karakterdedir ve bireyler arası sosyal dayanışma kaybolmuştur. Aynı hipotezler, aile, arkadaşlık, komşuluk gibi birincil (Primary) ilişkilerinde şehir hayatından etkilendiğini ileri sürer. Aile geleneksel yapısını ve fonksiyonunu sürdüremez olmuş, arkadaşlık ilişkileri geçici (transitional) karaktere bürünmüş, komşuluk ilişkileri yok olmuş ve hatta komşular birbirini tanımaz olmuşlardır.

Şehir sosyal davranış hipotezini test eden araştırmalar, şehirde insanlar arası ilişkilerin bozulmuş olduğunu, aile ve arkadaşlık ilişkilerinin kısmen değiştiğini ve komşuluk ilişkilerinin ise küçük yerleşim yerlerinde gözlenenlere göre anlamlı bir şekilde bozulmuş olduğunu bulmuşlardır.

Fakat bu araştırma datalarını tek tip - batı ve şehirleşmiş - kültürlerden toplamışlardır. Dolayısıyla, sonuçların diğer farklı kültürlerle genelleştirilebileceği sorusu açıktır. Ayrıca bu araştırmalar söz konusu davranışları ölçerken çok önemli olabilecek değişkenleri kontrol etmemişlerdir.

Bu araştırma, şehir sosyal davranış hipotezini Türk şehir, kasaba ve gecekondü bölgelerinde irdelemek üzere dizayn edilmiştir. Tür-

kiye, birçok bakımdan bu araştırma için uygun bir saha olarak görülmüştür. Türkiye, yakın zamandan bu yana hızlı bir şehirleşme fenomenine girmiş ve büyük şehir merkezleri oluşmuştur. Ayrıca Türkiye, söz konusu sosyal davranışlar yönünden batı kültüründe gözlenenden çok farklı yapıya sahip olup şehir sosyal davranış hipotezini test etmek için uygun bir saha oluşturmuştur.

Bu araştırma ilave olarak «şehir köyleri» hipotezini değerlendirmek üzere Türk şehirlerini uygun bir araştırma sahası olarak görmüştür.

Araştırmada Ankara, İstanbul şehirlerinden 89 denek, Bartın, Yerköy, Karacabey, Mustafakemalpaşa kasabalarından 66 denek ve İstanbul, Ankara'da dört gecekondu bölgesinden 101 denek olmak üzere toplam 293 denek kullanmıştır. Mülakatlarda survey bataryası; aile arkadaşlık ve komşuluk sosyal ilişkilerine ve sosyal dayanışmanın çeşitli yönlerini araştıran sorulardan meydana gelmiştir.

Araştırmanın bulguları şöylece sıralanabilir; şehir, kasaba ve gecekondu bölgelerinde akrabalık, arkadaşlık ilişkileri ve sosyal dayanışma coğrafik mesafe (geographic proximity) kontrol edildiğinde kalite bakımından anlamlı bir fark göstermemiştir. Fakat şehir yaşıntısı, akrabalar, arkadaşlar arasında fiziki bir mesafe oluşturmuş ve bu sırasıyla bağımsız bir değişken olarak sosyal ilişki patternini ve dayanışmanın kalitesini etkilemiştir.

Söz konusu olan farklar gecekondu ve küçük yerleşim birimlerindeki deneklerimiz arasında anlamlı bir farklılık seviyesine ulaşmamıştır. Buna karşın, komşuluk ilişkileri ve sosyal dayanışması Türk şehirlerinde, kasaba ve gecekondu bölgelerinde gözlenen ile kıyaslandığında anlamlı bir fark göstermiştir.

Şehir çevresinde tanınan komşu sayısı, sosyal ilişki ve dayanışmanın seviyesi anlamlı bir şekilde azdır. Kasaba ve gecekondu bölgelerinde ise eşit seviyede komşuluk ilişkisi ve sosyal dayanışma gözlenmiştir.

Bu sonuç, şehir gecekondularının psikolojik ve sosyal anlamda, şehir içinde yaşayan köyler olduğu (urban villagers) hipotezi doğrulanmıştır. Araştırmanın sonuçları, şehir yaşamının etkilerini açıklayan deterministik teoriler ile izah edilemeyeceğini işaret etmiştir, ve sonuçlar bu perspektiften tartışılmıştır.